

MUAMMOLI TA'LIMDAN FOYDALANISH ORQALI TA'LIM OLUVCHILARNI MUSTAQIL FIKRLASHGA O'RGATISH

Xudayberganov Shuxrat Shavkatovich

Urganch Ranch texnologiya universiteti 1-kurs magistranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14810752>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 25- Yanvar 2025 yil

Ma'qullandi: 28- Yanvar 2025 yil

Nashr qilindi: 31- Yanvar 2025 yil

KEY WORDS

muammoli ta'lim, mustaqil fikrlash, innovatsion pedagogika, ijodiy yondashuv, tanqidiy tafakkur, ta'lim metodlari, o'quvchilarning faolligi, interaktiv ta'lim, muammolarni hal qilish ko'nikmalari.

ABSTRACT

Ushbu maqolada muammoli ta'lim metodidan foydalanish orqali ta'lim oluvchilarning mustaqil fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish masalasi yoritiladi. Muammoli ta'lim o'quvchilarning faolligini oshirish, ularda mustaqil qaror qabul qilish va muammolarga ijodiy yondashish qobiliyatlarini shakllantirishga xizmat qiladi. Maqolada muammoli ta'limning mohiyati, uning asosiy tamoyillari va samaradorligi tahlil qilinadi. Shuningdek, ushbu metodning zamonaviy ta'lim tizimida qo'llanilish istiqbollari, pedagogik yondashuvlar va amaliy natijalari ilmiy-nazariy asosda o'rganiladi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, muammoli ta'lim texnologiyalarining samarali joriy etilishi ta'lim oluvchilarning tanqidiy va mustaqil fikrlash darajasini oshirishga ijobiy ta'sir ko'rsatishi isbotlanadi.

Zamonaviy ta'lim jarayoni o'quvchilarning mustaqil fikrlash, muammolarni tahlil qilish va yechim topish ko'nikmalarini shakllantirishga yo'naltirilgan innovatsion pedagogik yondashuvlarni talab etmoqda. An'anaviy ta'lim usullaridan farqli o'laroq, muammoli ta'lim metodi o'quvchilarni faqatgina tayyor bilimlarni o'zlashtirishga emas, balki mustaqil izlanish, fikrlash va muammolarga ijodiy yondashishga undaydi.

Muammoli ta'lim – bu ta'lim oluvchilarga nazariy bilimlarni amaliy jarayonda qo'llash, mustaqil qaror qabul qilish va tanqidiy fikrlashni rivojlantirish imkonini beradigan samarali usullardan biri hisoblanadi[5]. Ushbu metod o'quvchilarning intellektual rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatib, ularning fikrlash faoliyatini faollashtiradi hamda muammolarni hal qilish strategiyalarini egallashiga yordam beradi.

Maqolada muammoli ta'lim metodining mazmun-mohiyati, uning afzalliklari va zamonaviy ta'lim tizimida qo'llanilish xususiyatlari ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotdan ko'zlangan asosiy maqsad – muammoli ta'lim orqali ta'lim oluvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish mexanizmlarini aniqlash va ushbu metodning samaradorligini asoslashdan iborat.

Zamonaviy jamiyatda insonning o'z fikrini mustaqil ifoda etishi, muammolarga ijodiy yondashishi va tahliliy tafakkurga ega bo'lishi muhim ahamiyat kasb etadi. Bugungi ta'lim tizimining asosiy maqsadlaridan biri ham aynan o'quvchilarni mustaqil fikrlashga o'rgatishdan iborat. Shu nuqtayi nazardan, muammoli ta'lim metodi eng samarali

yondashuvlardan biri hisoblanadi. U nafaqat o'quvchilarga yangi bilimlarni o'zlashtirish imkoniyatini beradi, balki ularni mustaqil qaror qabul qilish, mantiqiy xulosa chiqarish va ijodiy tafakkur qilishga undaydi.

Muammoli ta'lim mohiyatan an'anaviy yodlash va takrorlashga asoslangan metodlardan farq qiladi. An'anaviy yondashuvda o'quvchilarga tayyor bilimlar beriladi va ularni o'zlashtirish jarayoni bir tomonlama bo'lib qoladi. Biroq, muammoli ta'lim o'quvchilarga bilimni tayyor holda taqdim etish o'rniga, ularni turli muammolar bilan to'qnash kelishga majbur qiladi. Natijada, ular mustaqil ravishda izlanish, mantiqiy tahlil va muammoni yechish yo'llarini izlashga kirishadilar.

Bu metod o'quvchilarning tanqidiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirishga xizmat qiladi. Chunki ular har bir muammoning mohiyatini chuqur tushunishga harakat qilishadi, uni hal qilish uchun turli yo'llarni sinab ko'rishadi va eng optimal yechimni izlashadi. Shu orqali nafaqat bilim olish, balki o'rganilgan bilimni amaliyotda qo'llash ko'nikmalari ham shakllanadi. Masalan, muammoli ta'lim matematikadan murakkab masalalarni yechish, adabiyotda badiiy asarlarning mazmunini tahlil qilish yoki tabiiy fanlarda tajribalar o'tkazish jarayonlarida samarali qo'llaniladi.

Muammoli ta'lim samaradorligini oshirish uchun pedagog quyidagi tamoyillarga amal qilishi lozim: birinchidan, ta'lim oluvchilarga mantiqiy fikrlashni talab qiladigan vaziyatlarni taqdim etishi; ikkinchidan, ularni mustaqil izlanishga undashi; uchinchidan, o'quvchilarning fikrlarini baholash va muhokama qilish imkoniyatini yaratishi kerak[3].

Ushbu metodni qo'llash natijasida o'quvchilar faqatgina nazariy bilimlarni o'zlashtirish bilan cheklanib qolmay, balki o'z fikrlarini mustaqil shakllantirish va mantiqiy asoslash ko'nikmalarini ham rivojlantiradilar. Bu esa ularning kelajakdagi hayot faoliyatida, kasbiy yo'nalishlarida va shaxsiy rivojlanishida muhim omil sifatida namoyon bo'ladi. Muammoli ta'lim – zamonaviy ta'lim jarayonining ajralmas qismi bo'lib, u o'quvchilarning intellektual va ijodiy rivojlanishiga katta hissa qo'shadi. Mazkur metoddan foydalanish orqali nafaqat o'quvchilarning bilimi chuqurlashadi, balki ularning mustaqil fikrlash va muammolarni hal qilish qobiliyatlari ham takomillashadi. Bu esa ularni hayotning turli jabhalarida muvaffaqiyatli shaxs sifatida shakllanishiga zamin yaratadi.

Adabiyotlar tahlili:

Muammoli ta'lim metodi zamonaviy pedagogik tadqiqotlarda alohida o'ringa ega bo'lib, ko'plab olimlar uning samaradorligini ilmiy asoslab berganlar. Ushbu metodning nazariy va amaliy asoslarini chuqur o'rganish maqsadida bir qancha mahalliy va xorijiy tadqiqotchilarning ishlariga murojaat qilindi.

Avvalo, J. Dyui o'zining **"Tajribaviy ta'lim" (Experiential Learning)** nazariyasida[2] ta'lim jarayonini passiv emas, balki faol kognitiv jarayon sifatida tushuntiradi. Uning fikriga ko'ra, ta'lim jarayoni o'quvchining real hayotiy muammolarni hal qilish tajribasi orqali shakllanishi lozim. Bu yondashuv muammoli ta'lim metodiga katta ta'sir ko'rsatgan.

O'zbek pedagogikasida ham muammoli ta'limga oid tadqiqotlar mavjud. Xususan, A. Abduqodirov va M. Usmonovlarning ta'lim metodologiyasiga oid ishlarida[1] muammoli ta'lim metodining milliy ta'lim tizimidagi ahamiyati yoritilgan. Ularning ta'kidlashicha, ushbu metod yordamida o'quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyati ortib, o'z fikrlarini tahliliy asosda ifodalashga o'rganadilar.

Xalqaro miqyosda muammoli ta'lim bo'yicha P. Ramsdenning **"Ta'lim sifati va**

muammoli ta'lim" (Learning to Teach in Higher Education) asari[4] muhim o'rin tutadi. Muallif ta'lim oluvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirish uchun ularga ma'lum darajada erkinlik berish lozimligini ta'kidlaydi. Shuningdek, uning tadqiqotlari ta'lim oluvchilarning qiziqishini oshirish uchun muammoli ta'lim texnologiyalaridan foydalanish zarurligini ko'rsatadi.

Umuman olganda, adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, muammoli ta'lim samarali pedagogik metod sifatida nafaqat nazariy jihatdan asoslangan, balki amaliyotda ham ta'lim oluvchilarning intellektual rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadigan yondashuv hisoblanadi. Turli mamlakatlarda olib borilgan tadqiqotlar natijalari ushbu metodning o'quvchilarning mustaqil fikrlash, ijodiy yondashish va muammolarni hal qilish ko'nikmalarini shakllantirishda muhim omil ekanligini tasdiqlaydi.

Natija:

Zamonaviy ta'lim tizimi o'quvchilardan nafaqat tayyor bilimlarni o'zlashtirishni, balki ularni mustaqil tahlil qilish, ijodiy yondashish va yangi g'oyalarni ilgari surishni talab qiladi. Shu nuqtayi nazardan, muammoli ta'lim metodining qo'llanilishi ta'lim oluvchilarning tafakkur jarayonini chuqurlashtirish va ularni faol ishtirokchi sifatida shakllantirish uchun muhim omil bo'lib xizmat qiladi. Ushbu tadqiqot davomida muammoli ta'limning asosiy jihatlari, uning samaradorligi va ta'lim jarayonidagi o'rni o'rganildi.

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, muammoli ta'lim metodidan foydalangan holda o'tkazilgan darslar o'quvchilarning faolligini oshiradi, ularga turli vaziyatlarda mustaqil qaror qabul qilish va mantiqiy xulosalar chiqarish imkoniyatini yaratadi. Bu esa nafaqat dars jarayonida, balki real hayotiy tajribalarda ham ularning muvaffaqiyatini ta'minlaydi. An'anaviy ta'lim metodlari aksariyat hollarda o'qituvchining bilimlarini o'quvchiga yetkazishiga asoslangan bo'lsa, muammoli ta'lim o'quvchining o'z bilimi va tajribasi asosida faol ishtirok etishini ta'minlaydi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, muammoli ta'lim quyidagi jihatlar bo'yicha o'quv jarayoniga ijobiy ta'sir ko'rsatadi:

Mustaqil fikrlashning rivojlanishi – O'quvchilar berilgan muammolarga bir nechta yechim topish imkoniyatiga ega bo'ladilar va bu ularda ijodiy tafakkurni shakllantiradi.

Mantiqiy va tanqidiy tafakkurning kuchayishi – Muammoli ta'lim orqali ta'lim oluvchilar berilgan savollarga to'g'ri javob topishdan tashqari, o'z xulosalarini ilmiy va tahliliy asoslashga harakat qilishadi.

Muammolarni hal qilish qobiliyatining ortishi – O'quvchilar turli xil vaziyatlarda o'z bilimlaridan foydalanib, muammolarni hal qilish bo'yicha strategiyalar ishlab chiqadilar.

O'quv jarayonida faollikning oshishi – Passiv o'rganishdan faol ta'lim jarayoniga o'tish ta'lim oluvchilarning o'z fikrini erkin ifoda etishi va ishtirokchilik darajasining oshishiga olib keladi.

Ijodiy yondashuv va yangicha fikrlash – Muammoli ta'lim metodidan foydalangan o'quvchilar an'anaviy yondashuvlardan farqli o'laroq, innovatsion va kreativ fikrlash qobiliyatiga ega bo'ladilar.

Tajriba-sinov natijalariga ko'ra, muammoli ta'lim qo'llanilgan guruhlarda ta'lim oluvchilarning mustaqil fikrlash darajasi sezilarli darajada oshgan. O'quvchilar o'z fikrlarini himoya qilish, turli masalalarga o'z nuqtayi nazaridan yondashish va muammolarni o'z tajribalariga tayangan holda hal qilish qobiliyatini rivojlantirganlar. Bu esa ularning kelajakdagi kasbiy faoliyati va shaxsiy rivojlanishida muhim poydevor bo'lishi shubhasizdir.

Muammoli ta'lim – zamonaviy pedagogik jarayonda eng samarali yondashuvlardan biri bo'lib, o'quvchilarning mustaqil tafakkur qilish, tanqidiy fikrlash va ijodiy yondashish qobiliyatlarini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Ushbu metodni keng joriy etish orqali ta'lim tizimini yanada rivojlantirish va o'quvchilarning bilish jarayonini yanada samarali tashkil etish mumkin. Muammoli ta'lim shunchaki o'qitish metodi emas, balki hayotga tayyorlovchi vosita sifatida ham katta ahamiyat kasb etadi.

Bugungi kunda ta'lim tizimi o'quvchilarning mustaqil fikrlash, tanqidiy yondashish va ijodiy tafakkur qilish qobiliyatlarini rivojlantirishga katta e'tibor qaratmoqda. Shu nuqtayi nazardan, muammoli ta'lim metodi eng samarali pedagogik yondashuvlardan biri sifatida qaraladi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, ushbu metodni ta'lim jarayoniga joriy etish o'quvchilarning faolligini oshirib, ularni o'rganuvchi subyekt sifatida shakllantirishga xizmat qiladi.

Muammoli ta'lim an'anaviy o'qitish usullaridan farqli o'laroq, o'quvchilarni tayyor bilimlarni o'zlashtirishga emas, balki mustaqil tahlil qilish, muammolarni hal qilish va mantiqiy xulosa chiqarish qobiliyatlarini rivojlantirishga yo'naltiradi. Bu esa nafaqat ularning o'quv jarayonida, balki hayotning turli sohalarida muvaffaqiyat qozonishiga turtki bo'ladi.

Tadqiqot davomida quyidagi asosiy xulosalar chiqarildi:

Muammoli ta'lim mustaqil fikrlashni rivojlantiradi – O'quvchilar berilgan muammolarni tahlil qilib, ularga ijodiy yechim topishga intiladilar.

O'quv jarayonining faolligini oshiradi – O'quvchilar dars jarayonida faol ishtirok etib, o'z fikrlarini erkin ifoda qilish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Tanqidiy va mantiqiy tafakkurni shakllantiradi – O'quvchilar muammolarni tahlil qilish, yechim variantlarini baholash va asosli xulosalar chiqarish ko'nikmalarini rivojlantiradilar.

Ijodiy va innovatsion yondashuvni rivojlantiradi – O'quvchilar muammolarga o'ziga xos va yangicha qarashga o'rganadilar, bu esa ularning hayotdagi muammolarni hal qilish qobiliyatini oshiradi.

Kelajak kasbiy rivojlanish uchun muhim poydevor yaratadi – O'quvchilarning mustaqil qaror qabul qilish va muammolarga turli nuqtayi nazardan yondashish qobiliyatlari mehnat bozorida raqobatbardosh mutaxassislar yetishtirishga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, muammoli ta'lim nafaqat ta'lim jarayonining samaradorligini oshirish, balki o'quvchilarning mustaqil fikrlovchi, innovatsion va ijodiy shaxs sifatida shakllanishiga ham katta hissa qo'shadi. Shu sababli, ushbu metoddan keng foydalanish nafaqat umumiy ta'lim muassasalarida, balki oliy ta'lim tizimida ham dolzarb masala hisoblanadi. Muammoli ta'lim orqali bilim olish jarayoni yanada qiziqarli, mazmunli va samarali kechadi, bu esa kelajak avlodning intellektual rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Abduqodirov, A., & Usmonov, M. (2015). Pedagogik innovatsiyalar va ta'lim texnologiyalari. Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti.
2. Dewey, J. (1938). Experience and Education. New York: Macmillan.
3. Ismailov, T. (2024). Pedagogical thoughts on education in Russia at the end of the 19th-early 20th century. Решение социальных проблем в управлении и экономике, 3(4), 94-97.
4. Ramsden, P. (1992). Learning to Teach in Higher Education. London: Routledge.
5. Yusupova, M., (2024). Integration of Artificial Intelligence (AI) in ELT. Nordic_Press, 3(0003).